

Маловідомі спроби польсько-українського політичного порозуміння на початку Другої світової війни

УДК 327: 94

Укотре доводиться з'ясовувати взаємини українців із поляками. На жаль, те, що писалося протягом десятиліть, чи навіть століть, здебільшого нічого спільного з дійсністю не мало. Дослідження причин такого стану – доволі широка тема. Загалом вона відома фахівцям обабіч кордону. Так історично склалося, що наші взаємини формувалися за сценарієм третьої сторони, відповідно, всупереч інтересам обох наших народів.

На жаль, у минулому поляки й українці пройшли крізь великі випробування, не лише тому, що були змушені пережити по відношенню до себе агресією з боку сусідів, а й передусім через непорозуміння між собою, значною мірою, під впливом зовнішнього чинника. Ті непорозуміння з плином часу породжували взаємні негативні стереотипи, які нашаровувалися, розросталися, аби у ХХ ст. досягти апогею і завдати обом народам важких втрат у взаємному поборюванні, що заважає дотепер налагодити належні міжлюдські стосунки, незважаючи на те, що міждержавні після здобуття Україною незалежності, а перед тим виходом Польщі з-під радянського контролю, розвиваються якнайкра-

ще.

Знову ж таки, на жаль, третя сторона, в цьому разі російська чи радянська (та ж сама російська) впродовж тривалого часу дуже зручно для себе використовувала польсько-українські (чи українсько-польські) протиріччя, які неминуче виникають між сусідніми народами, як свідчить досвід усіх країн, беззастережно фальсифікуючи дійсність. А оскільки українці з великою шкодою для себе суттєво затрималися з формуванням власної державності, то їхні дії, спрямовані на її здобуття, не викликали захоплення у сусідів. Як наслідок – повалення Української Народної Республіки після Першої світової війни і входження більшої частини українських етнічних земель до складу СРСР, що призвело до беззастережного винищення того явища, яке радянська ідеологічна машина обізвала українським буржуазним націоналізмом, залякуючи ним як самих українців, так і всі сусідні народи, що фактично позбавляло українців права на свою власну державність та зводило її до становища рівної серед рівних республік-сестер тодішнього Радянського Союзу, а фактично – колоніальної території. До неї було

Summary

The authors set an objective based on discovered in the West documents to reflect attempts of the Polish government in exile together with the leaders of the State center of the Ukrainian People's Republic in exile to begin negotiations on shared goals during World War II and after it, which, unfortunately, stopped in fall 1941.

Keywords: Polish government in exile, State center of the Ukrainian People's Republic in exile, Polish-Ukrainian relations, Ukrainian issue, Prometheism, Ukrainian bourgeois nationalism.

приєднано й інші українські етнічні землі вже під час Другої світової війни та по її завершенню в Європі, чим СРСР порушив міжнародні угоди, укладені ним тоді, коли треба було врятувати більшовицьку державність, встановлену насильницьким шляхом. Пугало ж українського націоналізму мало, за задумом його натхненників, назавжди поховати питання про Українську, незалежну від Росії, державу. Звідси витікають усі зусилля очорнити українські визвольні змагання, а відповідно й державотворчі зусилля як виключно злочинні, спрямовані нібито проти законної радянської, чи пак російської влади.

Однак, незважаючи на зусилля з радянського боку поглибити польсько-українське протистояння, що поза сумнівом значною мірою вдалося, особливо в середовищі структур польської, так званої народної влади, представники польської влади, не підпорядковані радянським впливам, добре розуміли,

хто справжній ворог незалежної Польської Держави. Тому вони підтримували незалежність Української Держави, щоправда, не на теренах, які входили до складу Другої Речі Посполитої, що теж СРСР намагався використати для втілення в життя своїх експансіоністських планів. Сказане недвозначно підтверджується заявами сучасних російських керманців кількарічної давнини, які охоче пообіцяли сусіднім державам західні регіони України, щоб тільки ті не заважали Російській Федерації подарувати на решті її території. Така ціна гучним заявам про порятунок західних українців на початку Другої світової війни та об'єднання їх у єдиній Українській Державі, звичайно, під скіпетром Кремля.

Отже, ми поставили собі за завдання дошукатися витоків спроб налагодження співпраці між польськими владними структурами і представниками українського визвольного руху ще на самому початку Другої

Автори статті в Холмі на Данилові гріці

світової війни. Зрозуміло, що такі намагання могли мати місце лише поза межами територій, заселених обома народами. Свою розвідку ми побудували на матеріалах, почерпнутих із польських джерел, а саме: з Інституту-музею ім. генерала Сікорського в Лондоні, Інституту Юзефа Пілсудського в Нью-Йорку і Архіву нових актів у Варшаві. Відібрані матеріали здебільшого у науковому вжитку ще не перебували, в усякому разі в Україні.

Згідно з віднайденими документами спроби політичного зближення представників польської та української еміграції

на Заході беруть свій початок, як ми щойно відзначили, від самого початку Другої світової війни. Першим сигналом цього діалогу можна вважати інформацію, передану польському МЗС посольством Польщі в Румунії в листі від 13 січня 1940 року. У ньому йшлося про те, що в Бухаресті 10-11 січня того року відбулася польсько-українська зустріч, у якій з українського боку взяли участь відомі громадсько-політичні діячі з Буковини і Бессарабії, в різний час депутати парламенту Румунії, Володимир Залозецький, Ілько Гаврилюк, Михальський (адвокат в Буха-

ресті), Юрій Сербинюк, між іншим, уродженець Садгори (тепер у складі Чернівців), а також представники колишньої місії УНР в Румунії Василь Трепке, Дмитро Геродот (псевдонім Дмитра Івашина) і полковник Порхівський. На думку авторів інформації, «під час політичної дискусії несподівано виявилися сильні тенденції українців до нав'язування тісної співпраці в Румунії (з польською стороною. – авт.), як рівно ж на міжнародній арені, а також не висування дражливих моментів. Помітна перевага не лише протирадянських, а й протинімецьких акцентів». Важливо зазначити, що, як записано у згаданому документі, «схвалено цілий ряд спільних засадничих політичних тез». Само собою, як зустріч, так і створений на ній комітет мали таємний характер (IiMSL, sygn.15a, ark.1, 2, 4).

В іншому документі посольства Речі Посполитої в Бухаресті щодо згаданої зустрічі писало: «Ініціатива цієї конференції знайшла найсприятливіші відгуки як з боку представників української меншини, так і тутешнього петлюрівського осередку[1]. Як виникало з дискусії, саме збірне запрошення (мова, вочевидь про представників місцевих українців і вихідців із Наддніпрянщини. – авт.) сприйняте українцями як поєднаний жест» (там само, арк. 3).

Цікавою для сучасних дослідників є характеристика окремих українських постатей, які брали участь у згаданій зустрі-

чі, дана їм посольством Речі Посполитої. Зокрема, Володимир Залозецький і Юрій Сербинюк, редактор Нової Ради в Чернівцях, описані як найенергійніші діячі Буковини, а заразом керівники – Української національної партії, яка була відповідником галицького Українського національно-демократичного об'єднання. Окрім того, Володимир Залозецький, колишній депутат віденського парламенту і кількох скликань румунського, характеризувався як «найбільший авторитет серед буковинських українців, натомість Юрій Сербинюк (був визнаний польськими дипломатами. – авт.) найрухливішим пропагандистом буковинських українців» (там само, арк. 4).

У листі польського посольства також містилися схвальні відгуки про інших українських учасників зустрічі. Зокрема Ілько Гаврилюк, депутат колишньої російської Конституанти, охарактеризований як визначний авторитет в українському середовищі Бессарабії. Три інші представники української сторони були представлені як репрезентанти української еміграції: Василя Трепке, колишнього українського військового аташе за часів Директорії, визначено як керівника української місії, Дмитра Геродота – як очільника Української агенції на Балканах. Про полковника Порхівського написано, що він був творцем Співки колишніх військових.

Польське посольство в Бухаресті також надало інформацію про питання,

піднятті на згаданій зустрічі. Серед них — «проблеми польської і української меншин в Румунії, а також питання пресової співпраці, передусім в межах Румунії, і, по можливості, в інших місцях еміграції (вочевидь — польської та української. — авт.)». Цитований документ містить важливу, на нашу думку, згадку про те, що під час зустрічі українці «наголошували на потребі доцільної співпраці під гаслом захисту державності кожної із сторін» (там само, арк. 5-6). Серед найважливіших висновків учасників зустрічі містилося твердження, що «існування незалежної України неможливе без сильної Польщі, у свою чергу, без незалежної України Польщі постійно загрожуватиме небезпека німецько-радянського порозуміння (на шкоду останній. — авт.)». Документ містить також важливий, на нашу думку, запис, який заслуговує, щоб його зачитувати: «П[ан] Трепке, оминаючи

Юрій Сербинюк, український буковинський журналіст і громадський діяч, депутат румунського парламенту

питання польсько-українських кордонів, зазначив, що цементуючим чинником Польщі і України (вочевидь, стосунків між ними. — авт.) будуть не лише їх спільні інтереси, але також шире порозуміння, яке б гарантувало етнічні інтереси польської людності, проживаючої на українській території, та всієї (людності. — авт.) української, котра опиниться на терені Речі Посполитої» (там само, арк. 7-9). Щодо територіальних меж майбутньої України представник польського посольства в Румунії Лончковський заявив, що «Польща не є країною необмеженого натиску на схід, але й Україна не повинна, по суті, думати про надмірну експансію на захід» (там само, арк. 8-9). Польський дипломат додав також, що «не Львів, не Перемишль, лише Київ і Донецький басейн є центром України» (там само, арк. 10).

Неважко домислитися, що ініціатива польського посольства не була зреалізована, оскільки Румунія 23 листопада 1940 р. приєдналася до гітлерівської коаліції, а посольство РП в Бухаресті перестало діяти ще від вересня того року. Польські інтереси в Румунії представляв Єжи Ґедройць як керівник Польського відділу при Посольстві Чилі (поз. 4)[2].

Із тогочасного листування представників Польського емігрантського уряду цілком зрозуміло, що справді українське питання не було для них байдужим.

Так, впливовий працівник польського емігрантського МЗС Здзіслав

Мілошовський, колишній офіцер відомого II відділу, а по війні співорганізатор Федерального центральноєвропейського клубу в Палестині у листі від 20 травня 1940 р. до Адама Тарновського, керівника одного з відділів МЗС, передбачаючи розвиток подій в Румунії, рекомендував надсилати туди працівників, які змогли б виконувати таємні доручення так званого прометеїзму[3], тобто «підштовхування поневолених Радянською Росією народів до боротьби проти неї (IJPNJ, sygn.701/9/2, арк. 59). Зокрема, він рекомендував доручити цю функцію Єжи Ґедройцю, який вже там перебував, а йому у помічники радив призначити фахового розвідника Петра Курницького. Про це дослівно у листі: «Ґедройць Єжи в якості законспірованого уповноваженого для прометейської роботи на терені Румунії. На допомогу має Петра Курницького, передовсім до справ українських, але й також загальом, оскільки ...п [ан] Курницький має розлеглі контакти серед провідних прометейських діячів. Розумію, що пан Ґедройць своєю компетенцією охоплює і Угорщину, куди спеціально уповноваженого не варто призначати. Завданням Ґедройця буде створення для себе потрібної мережі. Люди відповідно є» (IJPNJ, sygn.701/9/2, арк. 61).

Тим часом Міністерство інформації та документації РП підготувало документ, який визначило як «висвітлення теперішніх українських проблем». Він адресувався голові Ради міністрів і

мав гриф суворой таємності. Про що ж йшлося у тому документі, який слід було «тримати під замком»? (IiMSL, sygn.15a, ark. 17). Справа в тому, що на той час польські політики у вигнанні зрозуміли, що українські незалежницькі організації переконалися, що гітлерівці не мали наміру допомагати їм створити незалежну Українську Державу, а лише намагалися використати їх у своїх далекосяжних імперських планах підкорення Європи, чи навіть більше. Але, з цілком зрозумілих причин, польські політики не хотіли, щоб вирішення українського питання відбувалося без їхньої участі. Тому-то в листі звертається увага на те, що «французи полегшують українцям доступ і контакти з американською пресою». Більше того, у листі вказано, «що український націоналістичний табір відмовився, частково широ, а частково неширо, від спільної платформи з Німеччиною, намагається усіма способами (допомогтися, щоб його представники стали. — авт.) інформаторами і мужами довіри французьких урядових кіл, а ще більше англійських, причому у англійців вони мають підтримку за рахунок напівофіційної допомоги з боку Канадського Домініону». На думку автора документа, у ситуації, що склалася, найважливішим завданням польської політики були не українська програма і проголошені українські незалежницькі вимоги, а необхідність «змусити французів та англійців усіма нашими офіційними і неофі-

ційними політичними кроками здійснювати усі свої задуми через нас з «Українським Комітетом Прокоповича і Шульгина[4], а не з іншими українськими групами» (IiMSL, sygn.15a, ark. 19,20).

Те, що написано в листі, пояснює принципову позицію польської сторони стосовно території майбутньої незалежної України, як вона бачилася владі цієї країни на вигнанні. Питання про кордони між обома державами, сформовані по війні, не дебатувалися їхніми урядами. Їхню долю вирішувала третя сторона, при мовчазному потуранні з боку великих держав Заходу.

Із документів, нами опрацьованих, видно, що Польський уряд на вигнанні, розуміючи потребу добрих контактів із українським середовищем у Європі, навіть опрацював спеціальний бюджет для підтримки Українського екзильного уряду, у тому числі й кошти на видання тижневика Тризуб, що мало наступити після припинення виходу в Парижі Українського слова (IiMSL, sygn. 36, ark. 31).

Певне світло на підняту проблему проливає інший її аспект, пов'язаний із діяльністю Володимира Соловія. За даними віднайдених польських матеріалів, 24 жовтня 1940 р., до посольства РП у Лісабоні звернувся «український діяч з групи петлюрівців»[1], власне – згаданий Володимир Соловій. Відомо, що він походив із Східної Лемківщини, кандидував у 1930 р. до Сейму РП від Сяницької округи. На

початку війни виїхав до Парижа, а звідти до Лондона. Мав повноваження від прем'єра в екзилі Олександра Шульгина «відстоювати перед західними союзниками українські інтереси» (ЕУ, т.8, с. 2946-2947).

У зв'язку з його зверненням посол РП у Португалії Кароль Дубіч-Пентер, у свою чергу, звернувся до свого уряду з проханням пояснити, як має себе поводити в цій ситуації: «Англії відмовили йому (Соловієві. – авт.) у візі на в'їзд до Англії без дозволу Лондона і скерували відповідного листа до Home Office. Оскільки мені не відома нинішня політична постава п. Шульгина, Смаль-Стоцького (Романа. – авт) та інших панів з тієї групи[4], прошу Пана Міністра дати розпорядження надіслати мені інструкцію, чи і якою мірою надавати допомогу п. Соловієві. Він опинився тут зовсім без грошей, я наразі виплатив йому

1000 ескудо і не знаю, чи фінансувати його подальше перебування» (AAN, sygn.607, ark.365, 366).

Міністр закордонних справ Емігрантського уряду Август Залевський, відповідаючи послові у Португалії, попросив того, щоб він «не допустив приїзду Соловія сюди (до Лондона. – авт)», але так, щоб той не знав, «що спротив виїзду виходить від нас» (AAN, sygn.607, ark. 891). Інший лист, підписаний вже міністром внутрішніх справ Емігрантського уряду Станіславом Котом до посольства у Брно, проливає світло на його ставлення до Державного центру УНР в еміграції та його окремих діячів. Зокрема, Кот писав послові, що приїзд Соловія до Лондона, як представника ДЦ УНР «неактуальний», натомість «належить допомагати фінансово заприязненим українцям, особливо Прокоповичеві і Шульгину» (AAN, sygn. 607,

ark.885).

Маємо також інформацію про те, що польські дипломати на Заході підтримували зусилля українських вигнанців щодо створення збройних сил на Заході. Про це йдеться, зокрема, в листі посольства РП у Стокгольмі до свого МЗС, власне про перемовини з Олександром Шульгиним щодо створення з полонених українців Українського легіону (IiMSL, sygn.15, ark. 13).

Ведучи далі розповідь про спроби налагодження польсько-українських контактів на початковому етапі війни, варто звернути увагу на ще один документ, опрацьований у польському емігрантському міністерстві внутрішніх справ, про що було поінформовано міністра закордонних справ. Документ датований 4 квітня 1941 р. У ньому йдеться про те, що один із керівників ДЦ УНР у вигнанні В'ячеслав Прокопович, якого в документі іменовано його президентом, написав 29 січня того року Ст. Котові листа з пропозицією налагодити співпрацю. Лист, на нашу думку, якби його тоді вдалося утілити в життя, міг сприяти справді налагодженню взаємодії з користю для обох сторін. Відповідно, документ заслуговує на те, щоб на ньому зупинитися детальніше. Отже, Прокопович писав, що будучи «глибоко переконаним, незважаючи на змінність воєнних дій і несприятливу політичну кон'юнктуру, наші спільні (тобто українсько-польські. – авт.) зусилля повинні захистити жит-

теві інтереси наших народів, стабільний порядок і тривалий мир на сході Європи». На його думку, визначальною передумовою цього мало б стати «налагодження принципів розважань між нашими народами на етнографічному ґрунті і згода між нашими державами в економічній і мілітарній сферах. Чітка заява з Вашого боку була б дуже бажаною. Шире порозуміння та його умови, форми співпраці тепер і можливі його сфери можна було б узгодити в подальших перемовинах» (AAN, sygn. 608, ark. 680,681).

Далі В'ячеслав Прокопович, звертаючись до діячів Польського емігрантського уряду, написав, що коли б вони згодилися на викладені ним передумови співпраці, то він, зі свого боку, був би готовий до конкретних розмов із будь-якою нейтральною країною, або місцем перебування польського уряду за «умови, що: 1) будуть погоджені необхідні формальності; 2) зі мною будуть присутні необхідні співпрацівники; 3) мені будуть гарантовані належні матеріальні можливості» (там само).

На думку українського державника, при наявності згоди з польського боку ці питання можна було б погодити з представниками Польського емігрантського уряду за місцем його перебування. «Братерство зброї у 1920 році, спільно пролита проти Москви кров, досвід багатолітньої співпраці, – писав він у своєму листі, – дають мені надію, що й сьогодні ми подолаємо усі трудно-

щі, знайдемо можливість для відновлення, з обопільною користю, погодженої роботи, щоб довести до щасливого завершення роки важкої боротьби «за нашу і вашу свободу» (там само).

Вище ми згадували про лист МВС РП в екзилі до свого МЗС, як реакцію польської сторони на звернення Прокоповича, цілком зрозуміло, крізь призму нападу гітлерівської Німеччини, а за нею й Радянського Союзу, на

Польщу, в якому звернення екзильного прем'єра УНР розглядалося з позиції захисту в майбутньому інтересів Польської Держави, що могло б за певних обставин сприяти розвиткові добросусідських взаємин між обома країнами. Слідом за Прокоповичем, Кот писав своєму колезі Залеському, що, за пропозицією українського представника, «відправним пунктом могла б бути угода, яка б започаткувала тіснішу військово-економічну співпрацю між Польщею і Україною, а її підставою мала б стати декларація польського уряду, що відображала б позитивне ставлення до справи незалежності України, а також означала б розв'язання суперечливих питань на етнографічних засадах». Із тексту листа зрозуміло, що колишній український прем'єр, а, до речі, не президент УНР, як написано в листі, хотів би отримати від польського уряду в екзилі допомогу як матеріальну, так і полі-

Посол Польщі в Португалії
Кароль Дубіч-Пентер

тичну, щоб залишити Францію, на той час вже окуповану німецькими військами, і здобути засоби для утримання кількісно невеликої групи співробітників та, зрештою, для майбутньої діяльності, оскільки, як видно, зрозумів, що підтримки з боку гітлерівців для відтворення української державності на перспективу годі очікувати.

У підсумку один польський міністр рекомендував іншому «використати Прокоповича та його групу для поширення лозунгів польсько-української співпраці» (AAN, sygn.608, ark. 682).

Аналізуючи переписку польських владних осіб, варто звернути увагу на те, що їх ставлення до української проблематики пов'язане і мало певною мірою кон'юнктурний характер, як на нашу думку, з двох причин. По-перше, 1940-1941 рр. були періодом, коли польська державна влада, яка діяла на вигнанні, мала більше ніж достатньо своїх вну-

трішніх проблем. По-друге, у цьому разі йшлося про можливі контакти з представниками виключно тих політичних сил, які гуртувалися навколо ДЦ УНР у вигнанні. Як бачимо в документах, польська сторона вочевидь була готова поновити діалог, перерваний свого часу Ризьким мирним договором 1921 року.

Тому в листі Кота до Залеського читаємо: «Та група петлюрівців, яка під керівництвом Про-

коповича виступає з поновною ініціативою польсько-української співпраці може переставляти для нас вартість кристалізуючого осередку ширшої акції серед українців, якщо виникне потреба. Однак незалежно від того, чи нинішня загальнополітична ситуація дозволяє Польському урядові порушувати українську проблему, надання Прокоповичеві та його співпрацівникам підтримки, а також уможливлення їх діяльності вважаю доцільним. Вважаю однак, що Швейцарія (яку пропонував Прокопович. – авт), помимо певних переваг, через комунікаційні труднощі, а отже, слабкий пропагандистський засяг у Канаді і Сполучених Штатах, є найменш відповідною для перебування там групи Прокоповича. Натомість Сполучені Штати, про які Прокопович не згадує, є більш відповідними для акції петлюрівців ніж Канада, власті якої напевне не зможуть погодитися

тепер на ширшу українську акцію, в основі своєї антиросійську» (AAN, sygn.608, ark.683,684).

Далі в листі йшлося про те, яким чином вплинути на колишнього прем'єра України, аби переконати його поширити свою діяльність на теренах США, тому що, як зазначено, вони були тією державою, яка мала б відіграти першорядну роль у справі «формування майбутньої карти світу». Разом із тим, у листі зазначалося, що «як видно з донесень закордонних представництв РП, підвищений інтерес до українців проявляє британська влада (Канада), а також федеральна влада Сполучених Штатів. З цієї точки зору відсутність належної реакції з боку Польщі може негативно відбитися на інтересах РП в момент розв'язання українського питання, у зв'язку з ліквідацією наслідків цієї війни» (AAN, sygn., ark.683).

30 квітня 1941 р. МЗС Польського емігрантського уряду визначилося з позицією щодо В'ячеслава Прокоповича. На думку польських дипломатів, подальше перебування ДЦ УНР у Франції втрачало сенс. Відповідно, як видно з документів, польське МЗС запропонувало Прокоповичу переїзд до Лондона, обіцяючи при цьому, що Польський екзильний уряд візьме на себе організацію переїзду і гарантуватиме йому і його співробітникам побутові зруч-

ності, а також фінансування видавництва. Більше того, Прокоповича поінформовано, що відповідні заходи щодо його переїзду вже розпочато.

З тодішньої дипломатичної кореспонденції випливає, що польська сторона, маючи на увазі перспективу розвитку стосунків з українською, мала намір крім Великої Британії та її столиці Лондона заручитися підтримкою США та Канади. У цій справі Емігрантський уряд в Лондоні навіть консультувався зі своїм послом у Вашингтоні про те, яка з цих двох держав могла б найбільше відповідати інтересам Польщі.

Важко сказати, як розвивалися б далі польсько-українські перемовини щодо розвитку можливої співпраці під час і після закінчення війни. Однак, якщо говорити лише про стосунки між Польським емігрантським урядом і Державним центром УНР в екзилі і мати на увазі вищезгадані контакти, то фак-

тично з осені 1941 р. стало відомо про важку недугу В'ячеслава Прокоповича і, відповідно, його небажання залишати Францію. У наступному році Прокопович помер, а ДЦ УНР очолив Олександр Шулгин, котрий, на думку польської сторони, «не мав такої сильної позиції в українському емігрантському середовищі, як його колишній шеф». Тож поєднанні спроби з обох боків не дочекалися продовження. Щоправда, можна дозволити собі висловити припущення, що то була не єдина, а головне – не основна причина припинення тих переговорів.

Поза будь-яким сумнівом, польська державна влада навіть у вигнанні не тільки зберігала свою структуру, а й утримувала доволі стійкі контакти з державами майбутньої антигітлерівської коаліції, яка власне формувалася. Натомість український ДЦ нічого подібного не мав унаслідок того, що уряд СРСР, а слідом за ним підлеглої УРСР робили все можливе і неможливе, щоб переконати світ, що лише влада, яка діяла на терені підрадянської України, була єдиною легальною представницею українського народу, а не якісь там буржуазно-націоналістичні недобитки. Брак засобів на підтримку своєї діяльності, а зрештою, просто на фізичне виживання своїх членів, разом із зусиллями з боку СРСР надзвичайно

ускладнювали роботу українських екзильних структур.

У ситуації, яка тоді склалася, налагодження українсько-польських стосунків в екзилі втрачало актуальність у розумінні ведення спільної боротьби проти гітлерівської Німеччини чи Радянського Союзу. На перешкоді поєднання визвольних змагань обох сторін стала також проблема повоєнного міждержавного розмежування. Адже науковці обох країн лише протягом останнього десятиліття відверто заговорили про те, що обидва народи бачили свої національні держави частково на теренах етнічного пограниччя. Мова – про нинішні східні воєводства Польщі та західні області України. Цей аспект безумовно ускладнював налагодження польсько-українських (українсько-польських) стосунків.

Нам, двом науковцям, які представляють польську та українську сторони, хотілося б мати надію, що дослідження порушеної нами проблеми могло б сприяти обопільним пошукам того, що об'єднує наші народи, особливо на тлі нинішньої політики Російської Федерації, яка несе загрозу суверенітету України та всім сусіднім державам, включно з Польщею.

Окремі пояснення

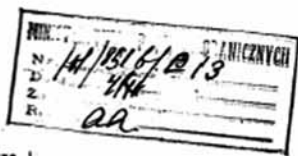
1. Петлюрівський осередок, група петлюрівців, петлюрівці – так в аналізованих документах польська сторона називає представників Державно-

Адам Тарновський, працівник МЗС Польського емігрантського уряду

W.P. Szołowij

Włodzimierz Paweł Szołowij
Przebieg
Przebieg

aa
52
44

Wielmożny Panie Ministrze!

Na list mój z 29 października nie otrzymałem odpowiedzi, ale 17 br. p. Baliński pokazał mi depeszę od Pana Ministra, zapraszającą mnie w czasie jak najkrótszym do Paryża.

Odsiłem z p. Balińskim sprawę wyjazdu i ustaliliśmy, że nastąpi 25 br., tyle bowiem czasu zajmie Ambasadsie wytaranie się o wizę francuską i angielskie pozwolenie wyjazdu, a także ja potrzebowałem tego tygodnia na konieczne wykupy poświadczenia. O terminie mego przyjazdu, obiecał poinformować Pana Ministra p. Baliński. Tegoroczny dzień rozmawiałem z p. Jeszdeńskim, i prosiłem go o przygotowanie dla mnie 30 funtów ang. potrzebnych mi do uregulowania rachunków i na koszty wyjazdu, oraz zostawiłem mu mój paszport, prosząc go o załatwienie formalności wyjazdowych przez Ambasadę, czemu się nie sprzeciwiał wtedy.

Wczoraj oświadczył mi p. Jeszdeński, że może mi wyasygnować jedynie £ 10., nie mając na ten cel żadnych funduszy, /kwota w żadnym wypadku niewystarczająca/, oraz, że nie chciałby kroków w sprawie wizy zrobić przez Ambasadę, przycem zwrócił mi mój paszport.

Wytaranie się o wizę francuską bez poparcia Ambasady jest niesłychanie trudne i trwa w najlepszym razie od 10 do 20 dni. wobec czego mój przyjazd nie mógłby nastąpić przed 10 grudnia, a wogóle uniemożliwiony zostaje sprawą finansową, Jaka bowiem, że tak długi dalszy mój pobyt tu, podlega kosztu dalszych funtów 20, łącznie więc £ 30.

Sprawa ułożenia stosunków polsko-ukraińskich, jest dziś bardziej jeszcze nagłą, jak przed miesiącem. Nie o tem równie dobrze p. Baliński jak i ja, i widzimy jak nam to nieuregulowane zagadnienie, wszelką pracę tu utrudnia. Mam też wiele wiadomości z kraju i innych ośrodków emigracji ukraińskiej, którym mi chciałbym się z Panem Ministrem podzielić. Sądzę zatem, że mój przyjazd do Francji jest sprawą konieczną i pilną.

Niemilo jest mi zwracać się w tej sprawie do Pana Ministra, ale nie chciałbym zrobić zawodu Panu Ministrowi, i trudno oprzeć się wrażeniu, że komuś jest mój wyjazd do Francji nie na rękę. Na sprawę ukraińską przez 20 lat nie było odpowiednich funduszy, ale sądziłem, że to zagadnienie ulegnie zasadniczej zmianie.

Uprzejmie proszę o odpowiedź pisemną lub telegraficzną na moje nazwisko na adres Ambasady, oraz o instrukcję dla Ambasady co do wypłaty żądanej przeze mnie gotówki i załatwienie szybkie formalności paszportowych.

Pozwalam sobie dodać, że wskazane byłoby aby równocześnie przyjechał do Francji p. Bączkowski, któremu Ambasada musiałaby wyjazd formalnie i materialnie także umożliwić.

Proszę Panie Ministrze przyjąć wyrazy mego prawdziwego szacunku i poważania

Włodzimierz Paweł Szołowij
 Włodzimierz Paweł Szołowij

Londyn, 25 listopada 1939.

JWielmożny Pan Minister

Dr. Zygmunt Graliński

w Paryżu.

Лист Володимира Соловія, діяча Державного центру УНР в екзилі до посла РП у Португалії

го центру Української Народної Республіки (ДЦ УНР) в екзилі.

2. Єжи Гедройць – відо-

мий і надзвичайно популярний польський громадсько-політичний діяч, який ще з міжвоєнних

часів виступав прихильником польсько-українського поєднання. Намагався це робити й в еміграції як під час війни, так і після неї, редагуючи в Парижі щомісячник «Культура» (ЕУ, т. 2, с. 475).

3. Прометеїзм – від мітичного героя Прометея, у постаті якого втілене вічне прагнення поневолених Радянським Союзом народів, який розвинувся в емігрантському середовищі тих народів у міжвоєнний період з метою визволення з-під московського панування. Українські історики вважали, що рух виник значною мірою з ініціативи екзильного уряду УНР у Варшаві, а згодом у Парижі. Рух поширився і в Польщі. Головним його осередком був Східний інститут у Варшаві (до 1933р. – Szkoła Schodownawcza), а також низка інших наукових закладів (ЕУ, т.6, с. 2357-2358).

4. Ідеться про Державний центр Української Народної Республіки в екзилі, керівниками якого були В'ячеслав Прокопович і Олександр Шульгин.

Список використаних джерел:

1. Instytut i Muzeum im. Generała Sikorskiego w Londynie (iMSL): Prezydium Rady Ministrów (PRM). – Sygnatura 15a.
2. Instytut Jozefa Piłsudskiego w Nowym Jorku – (IJPNJ): Rząd Polski na Emigracji (RPE). – Sygnatura 701/9/2.
3. Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie: Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ). – Sygnatura 607. – Arkuszy 365,366, 885, 891; Sygnatura 608. – Arkuszy 680, 681, 682, 683, 684.
4. J. Gredrojć i Rumunia. – http://www.bukareszt.msz.gov.pl/pl/wspolpraca_dwustronna/historia_i_dplomacja/bukareszt_ro_a_314_dota_odczytu_16.04.2014.
5. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина –Т.2. – Париж – Нью-Йорк 1955-1957.
6. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. –Т.8. – Париж – Нью-Йорк, 1976.

Анджей Вавринюк,
 доктор історичних наук,
 професор, Державна вища фахова школа в Холмі (Польща)

Юрій Макар,
 доктор історичних наук,
 професор, Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича (Україна)

АНОТАЦІЯ

Автори поставили собі за мету на базі віднайдених на Заході документів Польського емігрантського уряду відтворити його спроби спільно з лідерами Державного центру Української Народної республіки в екзилі розпочати переговори щодо спільних цілей під час Другої світової війни та після її закінчення, що, на жаль, обірвалися восени 1941 року.

Ключові слова: Польський емігрантський уряд, Державний центр УНР у екзилі, польсько-українські стосунки, українське питання, прометеїзм, український буржуазний націоналізм.

АННОТАЦІЯ

Автори поставили перед собою ціль на основі знайдених на Западі документів Польського емігрантського правительства воссоздать его попытки совместно с лидерами Государственного центра Украинской Народной Республики в экзиле начать переговоры о совместных целях во время Второй мировой войны и после ее окончания, которые, к сожалению, оборвались осенью 1941 года.

Ключевые слова: Польское эмигрантское правительство, Государственный центр УНР в экзиле, польско-украинские отношения, украинский вопрос, прометеизм, украинский буржуазный национализм.